

هامون ایران

تارنمای جامعه مدنی جنوب ایران

رعایت اصول اخلاقی در قبال حیوانات از منظر امام علی(ع)؛ مقاله ای از دکتر محمد تقدیسی

اسماعیل حسام مقدم، Tuesday, December 5th, 2017

رعایت اصول اخلاقی در قبال حیوانات از منظر امام علی(ع)

محمد تقدیسی

دانشجوی دکتری فلسفه اخلاق دانشگاه قم

«گوسفند را نزد گوسفند و شتر را نزد شتر ذبح مکن؛ در حالی که آن دیگری به او می‌نگرد» حضرت علی(ع)

پژوهشهای اخلاقی طبق روال مرسوم و معمول در سه قلمرو توصیفی و هنجاری و فرااخلاق صورت می‌گیرد با توجه به متدولوژی و غایتی را که هر یک از این پژوهشها مد نظر دارند و نوشته حاضر در قلمرو اخلاق هنجاری درصدد ارایه معیاری برای کار اخلاقی و غیر اخلاقی است. هدف این نوشته به کاربرد اخلاق در حیطه خاصی از اخلاق اجتماعی انسان در قبال سایر موجودات جاندار می‌باشد و به این منظور، به ارائه گزارشی توصیفی از احکام اخلاقی انسان در قبال سایر حیوانات از منظر نهج البلاغه می‌پردازد تا بر استدلال کسانی که معتقدند که عامل تخریب محیط زیست و آزار رساندن بر حیوانات، ادیان ابراهیمی هستند، پاسخ اجمالی داده باشد.

رعایت حقوق حیوانات توسط کارگزاران

حضرت علی(ع) در نامه‌ای به یکی از کارگزاران مسئول گرفتن زکات، ضمن تأکید بر رعایت حقوق انسان‌ها، به چگونگی رعایت حقوق حیوانات می‌پردازد:

الف) تنظیم شیوه ورود به میان حیوانات: حضرت در این باره تأکید می‌کند مانند کسی که بر رمه و حیوانات چیرگی و تسلط و قصد آزار و اذیت آنها را دارد بر آنها وارد نشو.

ب) پرهیز از جدایی افکندن میان حیوانات و نوزادانشان: امام در همین نامه به کارگزار خود سفارش می‌فرماید چنانچه مؤدیان زکات تمایل داشتند زکات شتر و گوسفندان را پردازند، این‌گونه عمل کنید: «میان ماده شتر و بچه شیرخوارش جدایی بی‌فکن، و ماده را چندان ندوشان که شیرش اندک ماند و به بچهاش زیان رساند.»

ج) عدالت در رفتار با حیوانات: حضرت در این خصوص می‌فرماید چنانچه از حیوان به عنوان مرکب استفاده شد، نباید آن را خسته کرد. امام(ع) در ادامه بر رعایت عدالت میان حیوانات نیز تأکید می‌کند: «میان آن شتر مرکوب و سایر شتران عدالت را برقرار ساز و شتر خسته را آسوده گردان و آن را که کمتر آسیب دیده یا از رفتن ناتوان گردیده آرام ران.»

همچنین بر تغذیه حیوانات و سیراب کردن و استراحت دادن به آنها نیز سفارش اکید می‌کند:

به نظر می‌رسد امام بر رعایت حقوق حیواناتی که به منزله زکات در دست کارگزارش قرار دارند، تأکید و اهتمام بیشتری دارند؛ زیرا این نوع حیوانات، اسیر آن کارگزارند و مال دیگران هستند، نه مال آن کارگزار، بنابراین، امام بیم آن داشته است چه‌بسا که کارگزار به سیری و گرسنگی و چاقی و لاغری آنها توجه نداشته باشد و به آن اهمیت ندهد.

از این‌رو، بر رعایت حقوق حیواناتی که در دست غیرمالکان آنها هستند و سود مستقیمی برای نگهداری‌کنندگان ندارد، حساسیت بیشتری نشان می‌دهد. نکته قابل توجه اینکه حضرت، حفظ و رعایت حقوق حیوانات را به نظام دینی و الهی نسبت می‌دهد و برای این کار اجر و مزد اخروی و معنوی قائل می‌شوند.

امیر المؤمنین (ع) به حیوانات بیمار و شکسته‌پا و پیر و فرسوده نیز توجه دارد و از گرفتن آنها بجای زکات نهی می‌کند؛ زیرا این کار مستلزم حرکت دادن و طی راه‌های طولانی است و بی‌تردید چنین حیواناتی در راه اذیت خواهند شد.

امام علی (ع) به کارگزارش تأکید می‌کند که حیوانات را به فردی خیرخواه و مهربان و درستکار و امین بسپارد تا آنها را آزار ندهد: «و بر آن مگمار جز خیرخواهی مهربان، و درستکاری نگاهبان که نه بر آنان درشتی کند و زیان‌شان رساند و نه مانده‌شان سازد و نه خسته‌شان گرداند.» حقوق حیوانات و عدالت نسبت به آنها در سیره علوی تا آنجا مورد تأکید و سفارش است و اهمیت دارد که حضرت در مقابل تمام هستی و اقلیم هفتگانه، حاضر به گرفتن پوست جویی از دهان مورچه‌ای به ظلم و ناروا نیست.

حضرت امیر (ع) در هنگام ضربت خوردنش توسط ابن‌ملجم لعنه‌الله‌علیه، به امام حسن (ع) و امام حسین (ع) سفارش می‌کند که پس از شهادت ایشان، بیشتر از یک ضربه را بر ابن‌ملجم نزنید و او را مثله نکنید و سپس با اشاره به سخن پیامبر (ص)، مثله کردن را حتی نسبت به سگ هم نهی می‌کند:

ایشان بر نگهداری از حیوانات، به ویژه گوسفند تأکید می‌فرماید: «بهترین چیزی که انسان در خانه برای خانواده خود تهیه می‌کند، گوسفند است. هرکس در منزل خود گوسفندی داشته باشد، در هر روز فرشتگان خدا دو بار او را تقدیس می‌کنند.»

خداوند با مسخر قراردادن آسمان و زمین برای انسان - خلیفه خدا بر روی زمین - به معرفی نعمت‌های دنیوی و موارد استفاده و کاربرد آنها می‌پردازد، اما اینها همه به معنای ایجاد حق ویران کردن طبیعت یا استفاده‌های بی‌حد و حصر و نابجا از زمین و اکوسیستم‌ها و زیست‌بوم‌های مختلف نیست تا حق با لاین و آیت و دیگر مدافعان اخلاق زیست‌محیط غربی باشد که ادیان آسمانی را عامل اساسی تخریب محیط زیست می‌دانند.

در منابع دینی، به ویژه نهج‌البلاغه هر جا سخن از استفاده و برخوردارگی از مواهب طبیعی است، به دنبال آن روش صحیح برخورد با زیست‌بوم‌ها و میزان و حدود مرز و چگونگی استفاده از آنها بیان شده است. حضرت علی (ع) در نهج‌البلاغه، پدیده‌های طبیعی را به لحاظ داشتن ویژگی‌هایی همچون زیبایی و خدمت‌رسانی به انسان، دارای ارزش می‌داند و آنها را وسیله‌ای برای تأمل و تفکر انسان برای پی بردن به قدرت و عظمت و دانایی خالق هستی می‌داند.

از این‌روی، بر رعایت رفتار عادلانه و توجه و اهتمام به زیست‌بوم‌ها به طور ویژه تأکید می‌کند و راه‌کارهای عینی استفاده درست از موهبت‌های الهی را پیش‌روی انسان‌های عادی قرار می‌دهند. علی (ع)، در نهج‌البلاغه به تنظیم رفتار کارگزارش، در بهره‌برداری از حیوانات به گونه‌ای دقیق و قابل توجه پرداخته است. حضرت، سیری و راحتی گوساله و نوزاد را معیار و میزان بهره‌برداری از شیر ماده گاو می‌داند و سواری بر چارپایان را تا حدی مجاز می‌داند که مرکب، خسته و رنجور نشود.

اقلیم‌های هفتگانه را در مقابل سلب پوست جوی به ناحق از دهان مورچه، جایز نمی‌دانند. پرندگان را نشانه‌ها و دلایل شگفت‌انگیز جهان آفرینش و قدرت لایتنهای خالق هستی می‌داند و انسان را به تدبّر و تأمل در خلقت آنها، تشویق، توصیه و امر می‌کند. به اعتقاد نگارنده، منشأ اشتباه‌های مدافعان اخلاق زیست‌محیطی در انتساب تخریب محیط زیست به آموزه‌های آسمانی و ادیان الهی، به این نکته برمی‌گردد که انسان، حیوان یا گیاهان را محور اخلاق می‌دانند؛ در حالی که بر اساس آموزه‌های دینی، اخلاق زیست‌محیطی، اخلاقی خدامحور می‌باشد. در این دیدگاه، استفاده از پدیده‌های طبیعی بر اساس نیاز و ضرورت، جایز و استفاده نابجا و

بی‌حدّ و حصر ممنوع شده است

در نهایت می‌توان گفت خداوند انسان را به عنوان خلیفه جانشین خود بر روی زمین کرده است و دریاها و خشکی‌ها را در خدمت او قرار داد به این معنی نیست که انسان هرطور خواست با زیست بوم رفتار کند بلکه زمانی رفتار و مدیریت زیست محیط درست خواهد بود که رفتارش خداگونه باشد و جوازی از مُستخَلَفِ عنه داشته باشد.

This entry was posted on Tuesday, December 5th, 2017 at 7:38 pm and is filed under [مذهب, فلسفه و فرهنگ, مردم‌شناسی فرهنگی, مقاله و یادداشت](#) [دین و](#)
You can follow any responses to this entry through the [Comments \(RSS\)](#) feed. You can leave a response, or [trackback](#) from your own site.